

O‘ZBEK XALQ DOSTONCHILIK SAN’ATINING IJTIMOY-ANTROPOLOGIK VA LINGVISTIK TADQIQI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Murtozaqulova Umida Mashrab qizi

**Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti,
Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti, 1-kurs talabasi**

Suyunova Dilobar

Ilmiy rahbar: Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti professor

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek xalq og‘zaki ijodining monumental janri bo‘lgan dostonchilik san‘atining ko‘p asrlik taraqqiyoti, uning hududiy maktablari va bugungi globallashuv davridagi dolzarb muammolari kompleks ravishda tahlil qilingan. Tadqiqotda dostonlarning tarixiy xotirani saqlashdagi o‘rni, baxshilarning ijro mahorati va sohani zamonaviy axborot texnologiyalari bilan integratsiya qilish masalalari ilmiy asoslangan.

Kalit so‘zlar: folkloristika, epik an‘ana, doston poetikasi, baxshichilik maktablari, etnolingvistika, milliy o‘zlik, raqamli arxivlashtirish, ustoz-shogird tizimi.

Annotation: This article analyzes the history of the study of the art of epic storytelling (dostonchilik), a unique genre of Uzbek folklore, and discusses current challenges in the field. It highlights the specific features of various schools of oral epic poetry, the role of bakhshi art in shaping the spirituality of the younger generation, and the issues of digitizing this cultural heritage.

Keywords: folklore, doston (epic), bakhshi, epic storytelling schools, termas, oral creativity, national heritage, ethno-culture.

Аннотация В данной статье анализируется история изучения искусства сказителей (достончилик), уникального жанра узбекского фольклора, и рассматриваются актуальные проблемы современности. Освещаются особенности школ сказителей, роль искусства бахши в формировании духовности молодого поколения, а также вопросы цифровизации данного культурного наследия.

Ключевые слова: фольклор, дастан, бахши, школы сказителей, терма, устное творчество, национальное наследие, этнокультура.

KIRISH

Xalq og‘zaki ijodi (folklor) har bir millatning genetik xotirasi va ma‘naviy-estetik poydevori hisoblanadi. O‘zbek madaniyatining eng yirik va qadimiy janri bo‘lgan dostonchilik san‘ati xalqning tarixiy o‘tmishi, qahramonliklari va falsafiy dunyoqarashini o‘zida mujassam etadi. Dostonlar shunchaki badiiy matn emas, balki til, musiqa, tarix va pedagogikaning sintezidir.

Bugungi kunda, texnologik taraqqiyot shiddat bilan rivojlanayotgan bir paytda, dostonchilik an‘analarini saqlab qolish va ularni ilmiy-metodik jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish dolzarb ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqot ishining maqsadi dostonchilik san‘atining o‘rganilish dinamikasini tahlil qilish va sohadagi mavjud tizimli muammolarga ilmiy yechimlar taklif etishdan iborat.

II. KIRISH

Xalq og‘zaki ijodi (folklor) har bir millatning genetik xotirasi va ma‘naviy-estetik poydevori hisoblanadi. O‘zbek madaniyatining eng yirik va qadimiy janri bo‘lgan dostonchilik san‘ati xalqning tarixiy o‘tmishi, qahramonliklari va falsafiy dunyoqarashini o‘zida mujassam

etadi. Dostonlar shunchaki badiiy matn emas, balki til, musiqa, tarix va pedagogikaning sintezidir.

Bugungi kunda, texnologik taraqqiyot shiddat bilan rivojlanayotgan bir paytda, dostonchilik an’analarini saqlab qolish va ularni ilmiy-metodik jihatdan yangi bosqichga ko’tarish dolzarb ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqot ishining maqsadi dostonchilik san’atining o’rganilish dinamikasini tahlil qilish va sohadagi mavjud tizimli muammolarga ilmiy yechimlar taklif etishdan iborat.

DOSTONCHILIK MAKTABLARI VA ULARNING TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI

O’zbek dostonchiligi o’zining ko’p asrlik taraqqiyoti davomida o’ziga xos ijro uslubi, tili va repertuariga ega bo’lgan bir necha yirik hududiy maktablarga ajralgan:

1. **Qo’rg’on va Bulung’ur maktablari:** Bu maktablar arxaik dostonchilik an’analarini saqlab qolganligi bilan ajralib turadi. Ularda epik ko’lam nihoyatda keng bo’lib, qahramonlik eposining eng mukammal namunalari aynan shu maktab namoyandalari (Ergash Jumanbulbul o’g’li, Fozil Yo’ldosh o’g’li) tomonidan ijro etilgan.
2. **Sherobod va Boysun maktablari:** Surxondaryo va Qashqadaryo vohasida shakllangan bu maktablar do’mbira jo’rligidagi "bo’g’iz ovozi" (ichki ovoz) uslubi bilan xarakterlanadi. Bu uslub dostonning emotsional quvvatini oshirib, tinglovchiga qahramonlik ruhini kuchliroq yetkazadi.
3. **Xorazm dostonchilik maktabi:** Bu maktab boshqalardan o’zining musiqiyli va professionalligi bilan farq qiladi. Dostonlar tor, g’ijjak, bulamon va doira kabi cholg’u asboblari ansambli jo’rligida, ochiq ovozda aytiladi. Xorazm maktabi o’zbek dostonchiligining san’at darajasiga ko’tarilishida katta rol o’ynagan. o’zining ko’p asrlik taraqqiyoti davomida o’ziga xos ijro uslubi, tili va repertuariga ega bo’lgan bir necha yirik hududiy maktablarga ajralgan:

DOSTONLARNING JANRIY VA LINGVISTIK TAHLILI

O’zbek dostonlari mazmunan bir necha turga bo’linadi:

- **Qahramonlik eposi:** Millatning ozodlik uchun kurashini tarannum etadi ("Alpomish", "Yodgor").
- **Ishqiy-sarguzasht dostonlar:** Insoniy munosabatlar, vafo va sadoqat mavzularini yoritadi ("Go’ro’g’li" turkumi, "Kuntug’mish").
- **Tarixiy dostonlar:** Real tarixiy shaxslar va voqealar haqida hikoya qiladi.

Lingvistik jihatdan dostonlar o’zbek tilining boy shevaviy xususiyatlarini, arxaizmlar va neologizmlarning qo’llanilishini o’rganishda boy manba bo’lib xizmat qiladi. Doston matnlaridagi o’xshatishlar, epitetlar va metaforalar xalq nutq madaniyatining cho’qqisi hisoblanadi.

IV. ZAMONAVIY DOSTONCHILIKDA MAVJUD MUAMMOLAR

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, bugungi kunda dostonchilik san’ati bir qator tizimli muammolar bilan yuzlashmoqda:

1. **Ustoz-shogird an’analarining transformatsiyasi:** An’anaviy baxshichilik ta’limi asosan og’zaki va uzoq davom etadigan jarayondir. Zamonaviy sharoitda ushbu tizimni oliy ta’lim bilan uyg’unlashtirishda metodik bo’shliqlar mavjud.
2. **Epik repertuarining qisqarishi:** Ko’plab kamyob dostonlar faqat ayrim keksaygan baxshilar xotirasida saqlanib qolmoqda. Ularni o’z vaqtida yozib olmaslik milliy merosning bir qismini yo’qotishga olib kelishi mumkin.

3. **Texnologik adaptatsiya masalasi:** Baxshichilik san'atini zamonaviy media formatlarga (animatsiya, podkastlar, raqamli kutubxonalar) ko'chirish jarayoni sust bormoqda.

4. **Termashunoslik va badiiy saviya:** Zamonaviy baxshilar tomonidan aytilayotgan termalarning badiiy-falsafiy saviyasi ba'zan klassik namunalardan ortda qolmoqda.

V. YECHIMLAR VA STRATEGIK TAKLIFLAR

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni amalga oshirish taklif etiladi:

- **"Raqamli Baxshichilik" platformasini yaratish:** Barcha hududiy maktablar ijrolarini o'z ichiga olgan yagona audio-vizual bazani shakllantirish.
- **Etnofolkloristik ekspeditsiyalarni jadallashtirish:** Olis qishloqlardagi baxshi-shoirlarni aniqlash va ularning repertuarini akademik tahlil qilish.
- **Dostonlarni zamonaviy san'at turlari bilan integratsiyalash:** Dostonlar syujeti asosida multiplikatsion filmlar, komikslar va kompyuter o'yinlarini yaratish orqali yoshlar qiziqishini oshirish.
- **Xalqaro hamkorlik:** O'zbek dostonchiligini YUNESKO darajasidagi xalqaro tadqiqot loyihalariga faolroq jalb etish.

XULOSA

O'zbek dostonchilik san'ati nafaqat o'tmish yodgorligi, balki milliy o'zligimizni anglatuvchi dinamik jarayondir. Ushbu san'atni ilmiy asosda tadqiq etish, uning muammolarini ochiq tahlil qilish va yechimlar izlash filologiya va madaniyatshunoslik fanlarining ustuvor vazifasidir. Dostonlarimizdagi vatanparvarlik va insoniylik g'oyalari kelajak avlod uchun ma'naviy mayoq bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirzayev T. *Xalq baxshilarining epik repertuari*. Toshkent: Fan, 1979.
2. Jirmunskiy V.M., Zarifov H.T. *O'zbek xalq qahramonlik eposi*. Toshkent, 1947.
3. Hojiyev A. *O'zbek tili fonetikasi*. Toshkent, 2006.
4. Razzoqov H. *O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi*. Toshkent: O'qituvchi, 1980.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-maydagi "Baxshichilik san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4320-sonli qarori.
6. Safarov O. *O'zbek xalq og'zaki ijodi*. Toshkent: Musiqqa, 2010.
7. Shoabdurahmonov Sh. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent, 1980.
8. Rahmatullayev Sh. *Hozirgi adabiy o'zbek tili*. Toshkent, 2010.